

חקיקה דתית בכנסת ה-20, סיכום שנה

הקדמה

פעילות החקיקה בכנסת ה-20, בדומה לכנסת ה-19, כוללת הצעות חוק רבות בנושאי דת ומדינה. למעלה ממאה הצעות חוק בתחום הוגשו רק בשנה האחרונה. חלק ניכר מההצעות שלא קודמו היו הצעות שעלו ללוח לפגוע באורח ניכר בדמותה היהודית של מדינת ישראל.

בין הצעות החוק שהוגשו וכשלו ניתן למצוא את ההצעה לתיקון חוק שירותי הדת היהודיים (תיקון – תפעול מקוואות טהרה) שהוגשה על ידי עליזה לביא וחברי כנסת נוספים, הצעה זו מבקשת לאפשר טבילה לפי מנהגה האישי של הטובלת ולא לפי הוראות הרבנות הראשית לישראל. עוד מוצע כי על כל פניה שאיננה 'ראויה' מצד הבלנית, ניתן יהיה לתבוע מהמועצה הדתית פיצוי של 50,000 ₪ ללא הוכחת נזק. הצעת החוק הזו, לו הייתה מתקבלת, הייתה מסייעת בהחלשת מעמדה של ההלכה במרחב הציבורי, ושל הרבנות הראשית, זאת כחלק ממהלך כולל של 'הפרדת דת ממדינה' אותו מנסים להוביל גורמים שונים בכנסת ומחוץ לה.

הצעות נוספות שנדחו בוועדת השרים לחקיקה, גם הם מטעם חברי 'יש עתיד', נוגעות ל'חוק איסור הונאה בכשרות' ול'חוק העונשין'. הראשונה מבקשת לצמצם את שיקול הדעת ההלכתי של הרבנות בנושא נתינת כשרות לבתי עסק, והשנייה מטרתה למנוע אפשרות של קיום טיפולי המרה לקטינים בעלי נטיות הפוכות, מתוך מגמה לחזק את ההכרה והלגיטימיות לאורח חיים חד מיני. דחייתם של הצעות אלו, לצד עשרות הצעות נוספות שלא קודמו או נפלו בשלבים מוקדמים, מצביעה על מגמה חדשה שמתחזקת בכנסת הנוכחית, בניגוד מוחלט לאופייה של פעילות החקיקה בכנסת הקודמת. המצב הקואליציוני בכנסת הנוכחית אמנם מאפשר מצד אחד שמירה על מאפייניה וערכיה היהודיים של המדינה, לא מעט בזכות שותפותן של המפלגות החרדיות, אך מצד שני גודלה המינימאלי של הקואליציה מקשה על קידום חקיקה חיובית הבאה לחזק את דמותה היהודית של המדינה.

דו"ח זה מבקש לסקור את הצעות החוק מתחום דת ומדינה, אשר עברו בקריאה טרומית בכנסת הנוכחית. מבט על רשימת הצעות החוק שקודמו בכנסת זו (גם אם מספרן אינו גדול), תוך לקיחה בחשבון של עשרות הצעות החוק הפוגעות בזהותה היהודית של המדינה שכשלו, יכול ללמד אותנו על נטייתו של הציבור בישראל ועל ערכיו כפי שהם משתקפים בתוצאות הבחירות האחרונות

חקיקה בנושא דת ומדינה – שנה להקמת הכנסת ה 20

תחום	שם החוק	שם המציע	מצב החקיקה	קישור להצעת החוק
כשרות	חוק איסור הונאה בכשרות (תיקון – הבהרת מצג כשרותי אסור).	יואב בן צור (ש"ס)	עבר בקריאה טרומית	knesset.gov.il/privatelaw/data/20/1382.rtf
כשרות	חוק איסור הונאה בכשרות (תיקון - הגדרת המינוח כשר לעניין הטעיה).	משה גפני (יהדות התורה)	עבר בקריאה טרומית	www.knesset.gov.il/privatelaw/data/20/1383.rtf
צבא ובטחון	חוק שירות ביטחון (תיקון מס' 21)	הצעת חוק ממשלתית	עבר	tazkirim.gov.il/...Attachments/42575_x_AttachFile.doc
בתי כנסת	חוק ההוצאה לפועל (תיקון מס' 49)	יואב בן צור (ש"ס)	עבר	www.knesset.gov.il/privatelaw/data/20/1472.rtf
חברא קדישא	חוק שירותי הדת היהודיים (תיקון – שירותי הובלת נפטרים)	מירב מיכאלי (המחנה הציוני)	עבר בקריאה טרומית	http://main.knesset.gov.il/News/PressReleases/Pages/press240216-9n6.aspx
מקוואות	חוק שירותי הדת היהודיים (תיקון - הסדרת ייעוד השימוש במקווה טהרה)	משה גפני (יהדות התורה)	עבר בקריאה טרומית	www.knesset.gov.il/privatelaw/data/20/2746.rtf
שבת	הצעת חוק שעות עבודה ומנוחה (תיקון - סירוב לעבוד ביום המנוחה השבועי),	עליזה לביא	עבר בקריאה טרומית	knesset.gov.il/privatelaw/data/20/2372.rtf

דברי הסבר

כשרות

חוק איסור הונאה בכשרות עלה על שולחן הכנסת לא מעט פעמים בשנתה הראשונה של הכנסת ה-20. כ-15 הצעות חוק הוגשו לתיקון החוק הנ"ל. חלקם במגמה לחזק את נושא הכשרות וסדריו ולהגביר את יכולת אכיפתו. חלקם במגמה להפריט את תחום הכשרות ולפגוע בכשרות הממלכתית.

מתוך שלל ההצעות, שתי הצעות חוק עברו בקריאה טרומית. מדובר בהצעות חוק בעלות מאפיינים דומים.

הרקע להצעות החוק הנו עתירה אשר הוגשה לבג"ץ בידי בעלי עסקים שרצו להציג את העסק שלהם ככשר למרות שלא קיבלו תעודת כשרות מגורם מוסמך, ותגובת היועמ"ש, שעל פי פרשנותו אין מניעה לעסק להציג עצמו ככשר גם ללא קבלת תעודת כשרות, ובלבד שיובהר שהכשרות אינה מטעם הרבנות הראשית לישראל.

הצעות החוק מבקשות לקבוע כי כל הצגת עסק ככשר, גם ללא שימוש במונח זה, אלא בכל אופן שיוכל לגרום לצרכן לטעות ולחשוב כי האוכל באותו עסק הנו כשר, תיחשב כהונאת כשרות, וכי רק הגופים המנויים בחוק יהיו מוסמכים להעניק 'תו תקן' של כשרות.

צבא וביטחון

תיקון מס' 19 לחוק שירות הביטחון, שהתקבל בממשלה הקודמת בעקבות ביטולו של חוק דחיית שירות לתלמידי ישיבות שתורתם אומנותם ומתוך מגמה מוצהרת של שאיפה לשוויון בנטל (שמאחוריה מגמה כללית עוינת לציבור החרדי), קבע הסדרים חדשים לגיוסם של בני הישיבות מקרב המגזר החרדי. על פי תיקון החוק נקבעה תקופת הסתגלות לשלוש שנים, בה מתאפשרת אמנם דחיית שירותם של תלמידי ישיבות עד לגיל 26, ואולם בצד זה אמורות להינקט הפעולות הדרושות על מנת שמספר המתגייסים מקרב מגזר זה יעלה בהתמדה בהתאם ליעדים שתקבע הממשלה. מתום שלוש השנים הללו, אמורה הייתה להתחיל "תקופת הקבע". כל זמן שמספר המתגייסים עולה בקנה אחד עם היעדים שנקבעו על ידי הממשלה ניתן היה להמשיך בהסדר דחיית השירות כאמור לעיל. ואולם, לו היה מסתבר כי בשנה פלונית לא הושגו היעדים, כי אז היה מתבטל הסדר דחיית השירות שתואר לעיל ובמקומו מצטמצמת סמכות שר הביטחון לדחיית השירות עד לגיל 21 בלבד. החל מגיל זה, יכולים היו רק 1,800 מתמידים לקבל דחייה, ועל יתרתם חלה חובת שירות בצבא או בשירות לאומי-אזרחי.

התיקון לחוק עורר התמרמרות גדולה בקרב הציבור החרדי, הגביר את מגמות השסע והקיטוב בחברה הישראלית ובאופן אבסורדי, אף איים לפגוע למעשה בעלייה ההדרגתית בשיעור המתגייסים מהציבור החרדי.

משכך, הוגשה בממשלה הנוכחית הצעה לתיקון החוק (תיקון 21), שעיקרה - תקופת ההסתגלות לחוק תוארך מ-3 שנים ל-6 שנים. כמו כן, לתקופה זו תתווסף תקופת הסתגלות שנייה, שאורכה יהיה 3 שנים. בתקופה זו, כל עוד תהיה עמידה ביעדי גיוס, תתאפשר דחיית השירות למי שגילו עולה על 21. במקרה של אי-עמידה ביעדי גיוס, תתאפשר דחיית גיוס מעל גיל 21 רק בהיקפים שיקבע שר הביטחון. כל זאת, תוך יצירת אמצעים ממשיים להשגת שילובם של תלמידי ישיבות במערך השירות הצבאי והשירות הלאומי-אזרחי, בדרך של שיתוף פעולה.

בתי כנסת

על פי חוק ההוצאה לפועל, ישנן מגבלות והחרגות מסוימות כאשר באים לעקל נכסיו של חייב. בין החרגים הקבועים בחוק נמצאים תשמישי הקדושה של החייב, אותם לא ניתן לעקל כנגד החוב.

אך מה קורה כאשר החייב הוא בית כנסת שבו יש ריהוט שאמנם אינו 'תשמישי קדושה' אך הוא נחוץ לפעילותו הסדירה של בית הכנסת? בעניין זה הוצע להוסיף ללשון החוק החרגה נוספת שלפיה לא תהיה אפשרות לעקל מבתי תפילה מיטלטלין אשר עיקולם ימנע את אפשרות קיום התפילה באופן סביר.

בתיקון זה ישנה אמירה ברורה של המחוקק, כי קיומו של בית התפילה הוא בעל ערך ציבורי, כזה הגובר לעתים אף על הצורך החשוב במתן אפשרות לבעל החוב לגבות חובו.

חברא קדישא

על פי מצב החוק כיום, כל הוצאות הקבורה במדינת ישראל, לרבות הובלת הנפטר ממקום הפטירה ועד מקום קבורתו, אמורות להיות משולמות על ידי המדינה. אלא שבפועל, כאשר אדם נפטר בשעות בהן חברות קדישא אינן עובדות, כגון בלילות או בשבתות וחגים, והמשפחה מעוניינת לפנות את הנפטר, העלויות הרבות הכרוכות בכך מושתות עליה, והיא אינה זכאית להחזר.

על פי הצעת החוק, גוף המספק שירותי הובלת נפטרים יחויב לבצע את הפינוי בתוך שלוש שעות ממועד הפטירה, כולל בשבתות ובחגים, וייאסר עליו לגבות תשלום כלשהו ממשפחות הנפטרים. הצעת החוק עברה בקריאה טרומית ללא התנגדויות.

ממשרד הדתות נמסר לנו, כי חברות הקבורה אינן מתנגדות לעניין, וכיוון שהמצב הנוכחי אכן מצריך שינוי בכוונתן להשתמש בכווננים נוכרים שיתנו את המענה בשבתות ובחגים.

מקוואות

בעקבות פסיקת בית המשפט העליון אשר חייבה את משרד הדתות ואת המועצה הדתית בבאר שבע לאפשר לתנועה המסורתית ולתנועה ליהדות מתקדמת להטביל 'גרים' מטעמן במקוואות (בנוכחות 'בתי הדין' שלהן), עלה הצורך בתיקון חוק שירותי הדת היהודיים, באופן שיגביל את השימוש במקוואות טהרה לטבילות הלכתיות בלבד, כלומר 'טבילה לצורך קיום ההלכה והמנהג היהודיים לפי פסקי השולחן ערוך ובהתאם להוראות מועצת הרבנות הראשית לישראל'.

הצעת החוק עוררה סערה ציבורית רחבה, אשר הובלה בידי חברי כנסת ומספר ארגונים, אשר זה מכבר נאבקים במגמה להחליש את סמכותם של הבלגיות, המועצות הדתיות ומוסד הרבנות בתחום המקוואות. ארגונים אלו, החפצים במתן אוטונומיה בלתי מוגבלת לטובלות, חששו מהצעת חוק שכזו, המעצימה ומקבעת את סמכותה של הרבנות הראשית בתחום הטבילה במקוואות.

שבת

"חוק שעות עבודה ומנוחה קובע כי יום המנוחה השבועי של עובד נקבע על פי דתו. על פי החוק הקיים, עובד המסרב לעבוד ביום המנוחה הקבוע על פי מצוות דתו, רשאי לעשות כן רק אם הוא עושה זאת בשל איסור שבמצוות דתו אותן הוא מקיים. מעסיק של עובד המבקש שלא לעבוד ביום המנוחה השבועי הקבוע לו, רשאי לדרוש מעובד להגיש תצהיר המבסס את הכרתו הדתית ואת קיום מצוות דתו. אם אותו עובד הוא יהודי, ראשי המעסיק לדרוש מהעובד תצהיר לפיו הוא שומר על כשרות בביתו ומחוצה לו ואינו נוסע בשבת.

הצעת החוק מבקשת לבטל דרישות אלה, ומאפשרת לכל עובד לסרב לעבוד ביום המנוחה השבועי שלו, ולגבי יהודי - לסרב לעבוד בשבת, אף אם הוא יהודי מסורתי שאינו מקיים את השבת כהלכתה, אך הערך של אי עבודה בשבת חשוב לו." (מתוך דברי הסבר להצעת החוק)

יש להדגיש, כי בין יוזמי הצעת החוק נמנים ח"כים מימין ומשמאל, מתוך הכרה בערכה הדתי של השבת, גם עבור אלו שאינם שומרים אותה לפרטיה.

פסקי בית המשפט העליון בנושאי דת ומדינה

בשונה מהמגמה המשתקפת מפעילות החקיקה של נבחרי הציבור, ניתן לראות כי בבית המשפט העליון קיימת מגמה שונה לחלוטין אשר אינה עולה בקנה אחד עם רצונו של הרוב במדינת ישראל הבא לידי ביטוי בהצבעותיהם של מציגי הציבור בכנסת. רובן המוחלט של הסוגיות שהתגלגלו לפתחו של בית המשפט העליון, הוכרעו כנגד ערכי היהדות, עמדת ההלכה או עמדתם של בעלי הסמכות העיקריים בנושא דת ומדינה במדינת ישראל- הרבנות הראשית והמשרד לשירותי דת.

הפסיקה	תאריך	נושא
נשיאת בית המשפט העליון קבעה כי הרב הראשי לישראל אינו צד בדיון, העוסק בהרס בית כנסת בישראל. בית המשפט העליון החליט על הריסתו בית הכנסת 'אילת השחר' בגבעת זאב, בלא שהיה מוכן לבחון שום פתרון אחר. הראשון לציון פנה לנשיאת בית המשפט העליון, בבקשה לעכב את ההליכים עד לתחילת בנייתו של בית הכנסת החדש. בתגובה לבקשה נמסר מלשכתה כי אין מקום לתת למי שאינו צד בהליך לקבל החלטות בתיק.	חשון תשע"ו	רבנות ראשית
לבקשת בג"ץ הוסרה עתירה נגד הפקודה המטילה הגבלות מחמירות על גידול זקן בצה"ל. לדברי השופט מזוז 'אין זכות יסוד לחייל לא להתגלח גם אם זה לא נוח לו. צבא זה צבא וצבא יש משמעת'.	כסלו תשע"ו	צבא
בג"ץ קבע כי אין מניעה למנות אשה לתפקיד מנכ"ל בתי הדין, זאת לעומת המצב הנוכחי, בו יכול להתמנות לתפקיד רק מי שהוכשר כדיין או מי שכשיר להיבחר כרב עיר. יש לציין, כי לתפקיד מנהל בתי המשפט, אפשר למנות רק מי שנשיא בית המשפט העליון נתן את הסכמתו למינויו.	טבת תשע"ו	בתי הדין
בג"ץ חייב את המשרד לשירותי דת ואת המועצה הדתית באר שבע לאפשר ל'מתגיירים' קונסרבטיביים ורפורמים לטבול במקוואות הציבוריים בנוכחות 'בית הדין' שלהם.	אדר א' תשע"ו	מקוואות
בג"ץ פסק כי המתגיירים בבתי דין אורתודוקסיים פרטיים בישראל, יוכרו על ידי המדינה כיהודים לעניין חוק השבות.	אדר ב' תשע"ו	גיור

סיכום

סקירת הצעות החוק שקודמו בשנה האחרונה לעומת עשרות הצעות החוק שלא קודמו, מלמדת אותנו כי הרכבן של הכנסת והקואליציה הנוכחיות טומן בחובו סיכוי לחיזוק דמותה היהודית של מדינת ישראל בהליכי חקיקה. עוד ניתן ללמוד מכך שהציבור בישראל תומך ברובו בשמירה על ערכי היהדות עליהם מושתתת המדינה, והמגמות להחליש ולפגוע בערכים אלו במרחב הציבורי אינן משקפות בהכרח את רצון העם.

עם זאת, כפי שניתן לראות, הניסיונות להפריט את שירותי הדת ולנתקם מרשות הרבים לא התמעטו, הן בתחום החקיקה בו פועלים כוחות שונים המבקשים לנתק ולהרחיק את היהדות מהמדינה, והן בתחום אחריותה של הרשות השופטת, אשר פועלת על פי קוד ערכי שלא תמיד עולה בקנה אחד עם ערכי היהודיים והדמוקרטיים של מדינת ישראל. פסיקותיו של בית המשפט, שמאלצות לא פעם את הרוב לקבל את עמדת המיעוט, יחד עם הניסיונות הפוליטיים לשנות את המגמה החיובית, מצריכות עמידה על המשמר של אלו שזוהתה היהודית של מדינת ישראל חשובה בעיניהם.